

6. Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24.01.1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80>.

7. Павленко Ю. Забезпечення захисту прав дитини є складовою процесу євроінтеграції / Юрій Павленко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/21734.html>.

8. Карпачова Н. І. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Стан дотримання та захисту прав дитини в Україні» до 20-річчя ратифікації Україною Конвенції ООН про права дитини / Н.І. Карпачова. – К., 2010. – 230 с.

9. Указ Президента України від 02.12.1995 № 1115/95 «Про Комітет у справах неповнолітніх Кабінету Міністрів України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1115/95>.

10. Указ Президента України від 26.07.1996 р. № 596/96 «Про зміни в системі центральних органів виконавчої влади України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/596/96>.

11. Указ Президента України від 11.08.2011 № 811/2011 «Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/811/2011>.

12. Праця дітей – проблеми та дії у відповідь / загальна ред. українського видання О. П. Петрашук. – К.: Міленіум, 2002. – 168 с.

Куйбіда А.Ю.

студентка I курсу

юридичного факультету

*Тернопільського національного
економічного університету*

*Науковий керівник: к.і.н, доцент, доцент кафедри теорії
та історії держави і права ТНЕУ*

Ухач В. З.

РОЗВИТОК ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН В КИЇВСЬКІЙ РУСІ

В умовах сьогодення, розвиток правової системи України, як і будь-якої держави, потребує глибокого вивчення та осмислення історичного досвіду. Сучасні інститути сімейного права в Україні перебувають у стадії перебудови, яка здійснюється за умов послідовного, комплексного, системного реформування правової системи України.

Наголосимо, що важливу роль у формуванні та розвитку принципів сімейного права в Україні мала мораль, яка розвивалася за допомогою певних християнських канонів. Сімейне правове інститути побудовані на принципах автономії, добровільності, юридичної рівності, правового захисту приватного

Проаналізувавши цивільне законодавство з початку історії його розвитку, можна зробити висновок, що одним із найуспішніших інститутів цивільного права України був інститут сімейного права, який рецепіював значну кількість концептуальних положень візантійського цивільного

права, а тому принципи сімейного права з давніх часів не зазнавали кардинальних змін.

Проблематика шлюбно-сімейних відносин окресленого періоду знайшла свою висвітлення у наукових працях цілої плеяди істориків права: І. Бойка, В.Захарченка, О. Кузмінця, Б. Тищика, В. Ухача, О. Шевченка та інших [1].

Метою нашої наукової розвідки є розкрити окремі особливості еволюції шлюбно-сімейних правовідносин в період Київської Русі.

Відзначимо, що ще в «Повісті минулих літ» зазначалося, що союзи племен, які увійшли до складу Київської Русі, мали власні «обичаї», батьківські закони і перекази [3, с. 132]. Варто пригадати, ті часи, коли на території дохристиянської Русі існувало щонайменше три форми укладання шлюбу: викрадення, купівля та приведення нареченої. Найпоширенішою була форма викрадення нареченої, вона підтверджується наявністю різноманітного виду обрядів, які збереглися й до сучасності. Не менш відомою формою укладання шлюбу у східних слов'ян була купівля нареченої. Ми дізнаємося про те, що такий спосіб використовувався в Київській державі через існування відповідних місцевих обрядів в Україні. Як зазначалося в літописі, на території Київської Русі існувала й інша форма укладання шлюбу – «приведення». За свідченням літописця князь Володимир Великий до прийняття християнства мав п'ять «водимих» дружин, що й вирізняло їх від інших наложниць [5, с. 235].

Припинення шлюбу в дофеодальний період Київської Русі (IX-X ст.) детально описане в Уставі князя Ярослава. У ньому відзначено, що чоловік мав право розірвати шлюб з жінкою через її захворювання. У сім'ї домінував патріархат, підтвердженням якого є обряд зняття жінкою взуття з її чоловіка [4, с. 589]. Наголосимо, що патріархальна влада чоловіка проявлялась і в праві покарати дружину. Існують достовірні дані про те, що чоловік міг убити дружину у випадку зради.

Прийняття Руссю у 988 році християнства спричинило суттєві зміни в шлюбно-сімейному праві. Церква на століття візьме під опіку інститути сімейного права. Слід наголосити, що Церква творчо рецепіювали основні канони у візантійській Церкві. За візантійським церковним правом шлюбна угода чи заручини повинні були передувати церковному шлюбі. У Київській Русі інститут заручин не знайшов широкого застосування, принаймні в перші два століття після прийняття християнства. Насамперед це пояснюється тим, що Церква активно боролася із залишками язичницького шлюбу - з двоєженством, розірванням шлюбу за бажанням чоловіка тощо.

Варто виділити і ряд особливостей укладання шлюбу на Русі: 1) шлюби, укладалися в досить близьких ступенях спорідненості; 2) не завжди дотримувалися шлюбного віку молодят (так, відомо, що князі іноді одружували своїх синів у 11 років, а доньок - у 8); 3) необов'язковість згода з боку молодят тощо [4, с. 590].

Після хрещення Русі Церква повела активну боротьбу за «святість шлюбу», проявом якої стала рецепція норм візантійського права щодо законних і незаконних дітей, а останніми визнавалися діти, народжені поза офіційним шлюбом. Такі діти не мали права спадку після своїх батьків. Зазначимо, що такі нововведення до позашлюбних дітей впроваджувалось у Київській Русі з великими труднощами. Вирішуючи майнові суперечки між чоловіком та жінкою, Церква тією чи іншою мірою наслідувала візантійське законодавство та візантійську церковну практику.

Щодо усиновлення, то в джерелах, які належать до цього періоду, про це не згадується. Проте усиновлення було поширене серед європейських народів, і дослідники вважають, що це явище мало місце і в Київській Русі [3, с. 64].

Порівняно з дофеодальним періодом батьківська влада стає м'якшою. У деяких руських родинах внаслідок впливу візантійського законодавства виникає двовладдя. Так, після смерті чоловіка жінка мала право доглядати своїх дітей до їх повноліття. Проте таке пом'якшення батьківської влади не було істотним.

Вищевикладена дає підстави сформулювати наступні висновки:

— по-перше, Руська Правда не містила спеціальних статей, які б регулювали сімейно-шлюбні відносини (окрім ст. 1 Короткої редакції);

— по-друге, характерною особливістю шлюбно-сімейного права на Русі стало поєднання місцевих правових звичаїв і привнесених з кінця X ст. християнських (прийняття християнства призвело до встановлення християнських форм укладання шлюбу і до рецепції візантійського шлюбного права) Слід зазначити, що на відміну від візантійських церковних норм, що регулювали сімейні відносини, і за певні правопорушення передбачали смертну кару чи покалічення, руська система покарань була значно гуманнішою в порівнянні (так, нею передбачалося покаяння (епітимійні санкції) та грошові штрафи) [6, с. 50];

— по-третє, Шлюб передувало сватання, коли між сторонами укладалася угода про одруження, після них обидві сторони збиралися на так звані змовини чи зговір;

— по-четверте, для дійсності шлюбу необхідно було дотриматись певних умов: а) досягнення шлюбного віку нареченої та нареченого; б) добровільна воля наречених і згода батьків [2, с. 80-81];

По-п'яте, у Київській Русі взаємини між чоловіком і дружиною здійснювалися на принципах рівноправності, духовності, гуманізму і справедливості. Правове становище жінки в сім'ї було як для того часу на високому рівні, її права охороняла держава. Ключова роль жінки у вихованні дітей мала вирішальний вплив на дитячу поведінку, мораль, ідеали, що безсумнівно сприяло пануванню в родині свободи і рівноправності [2, с. 81.].

Список використаних джерел

1. Бойко Б. Й. Історія держави і права України: акад. курс: підручник / Б. Й. Тищик, І. Й. Бойко. – К.: Ін Юре, 2015. – 808 с.; Захарченко П. П., Кузьмінець О. В. Історія держави і права України: навчальний посібник / П. П. Захарченко, О. В. Кузьмінець. – К., 2004. – 368 с.; Ухач В. З. Історія держави і права України: навчальний посібник (конспекти лекції) / В. З. Ухач. – Тернопіль: Вектор, 2011. – 378 с. та ін.
2. Бойко Б. Й. Історія держави і права України: акад. курс: підручник / Б. Й. Тищик, І. Й. Бойко. – К.: Ін Юре, 2015. – 808 с.
3. Васильченко В. В. Спадкування усиновленими та усиновлювачами за новим цивільним законодавством / В. В. Васильченко // Підприємництво, господарство і права. – 2004. – № 4. – С. 63 - 65.
4. Достдар Р. М. До питання дослідження візантійської традиції права: вплив Еклоги на національне законодавство IX-XI ст. / Р. М. Достдар // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. – Одеса, 2003. – Вип. 18. – С. 587 - 590.
5. Лукашева Е. А. Право, мораль, особистість / Е. А. Лукашева. – М.: Наука, 2004. – 447 с.
6. Ухач В. З. Історія держави і права України: Навчальний посібник (конспекти лекції) / В. З. Ухач. – Тернопіль: Вектор, 2011. – 378 с.

Кусмарцева М.О.

студентка III курсу

юридичного факультету

Тернопільського національного

економічного університету

*Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави і права ТНЕУ*

Подковенко Т.О.

МЕДІАЦІЯ: ДОСВІД ІНОЗЕМНИХ КРАЇН

Значне місце серед альтернативних способів вирішення конфліктів посідає процедура медіації, що набула широкого застосування у європейських країнах. Спостерігається швидке просування вперед у розвитку досліджень в сфері способів альтернативного врегулювання спорів. Варто зазначити, що медіація успішно розвивається в Німеччині, США, Канаді, Австрії, Великобританії, Норвегії, Фінляндії, Франції, Польщі, Молдові, Новій Зеландії та інших країнах.

Способи альтернативного врегулювання спорів знайшли свою підтримку у Європейського Союзу. В цілому концепцію альтернативного вирішення спорів можна визначити як сукупність прийомів і способів вирішення конфліктів між учасниками без звернення до суду. Відповідно до статистичних даних Сполучені Штати Америки і країни англосаксонської правової системи випереджають інші держави у кількості суперечок, які вирішуються поза судовою системою. Відомо, що способи альтернативного врегулювання спорів у США розвиваються з початку минулого сторіччя, а з 80-х років ХХ ст. вони прийшли і в Європу [1, с.131].